

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE REFORMATĂ**

- REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT -

**FAMILIA ÎN GÂNDIREA TEOLOGICĂ A LUI
CHARLES HADDON SPURGEON**

**Coordonator științific:
Prof. Univ. Dr. BUZOGÁNY DEZSŐ**

Doctorand: GOVOR MARIUS VASILE

**CLUJ-NAPOCA
2017**

CUPRINS

1. Introducere	5
2. Familia la puritani	9
2.1. Locul puritanilor în istorie	10
2.1.1. Caracteristicile principale ale puritanilor	12
2.1.2. Impactul puritanilor asupra istoriei și asupra lui Spurgeon	14
2.2. Sfânta Scriptură în gândirea puritană	17
2.2.1. Dorința puritanilor de împlinire a Bibliei în viața de zi cu zi	18
2.2.2. Dorința puritanilor ca Biblia să guverneze legile statului de drept	19
2.3. Societatea în gândirea puritană	21
2.3.1. Dorința de libertate a puritanilor	22
2.3.2. Puritanii ca majoritate și ca țintă a atacurilor publice	23
2.4. Biserica în gândirea puritană	24
2.4.1. Principiile puritanilor cu privire la viața bisericii	24
2.4.2. Relația dintre familie și biserică la puritani	27
2.5. Familia în gândirea puritană	28
2.5.1. Relația soț-soție în gândirea puritană	29
2.5.2. Relația părinți-copii în gândirea puritană	34
2.5.3. Educația în gândirea puritană	39
2.6. Concluzie	43
3. Biografia lui Spurgeon	45
3.1. Convertirea și slujirea lui Spurgeon	46
3.1.1. Anglia în vremea lui Spurgeon	47
3.1.2. Copilăria și convertirea lui Spurgeon	51
3.1.3. Slujirea și influența lui Spurgeon	52
3.2. Caracterul lui Spurgeon	59
3.2.1. Atitudinea lui Spurgeon față de apropiații săi	60
3.2.2. Atitudinea lui Spurgeon față de bani	62
3.2.3. Atitudinea lui Spurgeon față de îngrijirea personală	64
3.3. Spurgeon și familia sa	65
3.3.1. Spurgeon și părinții săi	66
3.3.2. Spurgeon și Susannah	69
3.3.3. Spurgeon și cei doi fii ai săi	72
3.4. Ce au spus alții despre Spurgeon	74
3.4.1. Aprecieri față de lucrarea lui Spurgeon	74
3.4.2. Critici aduse la adresa lui Spurgeon	79
3.4.3. Factori care au făcut din Spurgeon un fenomen	86
3.5. Suferința și moartea lui Spurgeon	90
3.5.1. Suferința în viața lui Spurgeon	91
3.5.2. Slujire marcată de suferință	93
3.5.3. Moartea și funeraliile lui Spurgeon	95
3.6. Concluzie	98
4. Biserica, sau familia lui Dumnezeu, în gândirea lui Spurgeon	101
4.1. Biserica și relația ei cu Dumnezeu	105
4.1.1. Biserica este iubită de Dumnezeu	110
4.1.2. Biserica este călăuzită de Dumnezeu	114
4.1.3. Biserica a fost aleasă de Dumnezeu	119
4.2. Biserica și religia formală	124
4.2.1. Nevoia de regenerare spirituală	126
4.2.2. Certurile între frați	132
4.2.3. Biserica și motivele absenței puterii spirituale	136

4.3. Necesitatea suferinței în viața bisericii	140
4.3.1. Necesitatea suferinței	141
4.3.2. Suferința ca și corectare divină	144
4.3.3. Scopul suferinței	145
4.4. Biserica trebuie să fie lumină în lume	146
4.4.1. Biserica are ca nucleu familia	148
4.4.2. Comportamentul zilnic al credincioșilor	150
4.4.3. Familia lui Dumnezeu este prezentă pretutindeni și în toate timpurile	155
4.5. Mentorarea spirituală	159
4.5.1. Unicitatea bisericii	163
4.6. Concluzie	165
5. Familia, celula de bază a bisericii	167
5.1. Importanța familiei pentru cel credincios	170
5.1.1. Valoarea familiei pentru creștin	173
5.1.2. Legătura familiei cu Dumnezeu	175
5.1.3. Familia și suferința	185
5.2. Familia și disciplinele spirituale	193
5.2.1. Familia și rugăciunile ascultate	195
5.2.2. Familia și neajunsurile ei	200
5.2.3. Familia și Evanghelia	205
5.3. Relațiile din interiorul familiei	215
5.3.1. Dragostea necondiționată	217
5.3.2. Relația dintre soți	221
5.3.3. Familia și copiii	228
5.4. Tatăl ca model în familie	236
5.4.1. Părintele își aduce copiii la Isus	237
5.4.2. Părintele trebuie să fie un model pentru familia sa	240
5.4.3. Rolul tatălui de cap al familiei	246
5.5. Viitorul familiei	252
5.5.1. Familia și asigurările pentru viitor	253
5.5.2. Familia și urmașii ei	254
5.5.3. Familia și veșnicia	258
5.6. Concluzie	261
6. Concluzii finale	265
7. Bibliografie	276

FAMILIA ÎN GÂNDIREA TEOLOGICĂ A LUI CHARLES HADDON SPURGEON

- rezumat -

Familia a fost creată de Dumnezeu în grădina Edenului și a reușit să străbată mileniile în ciuda tuturor vicisitudinilor cu care s-a confruntat. Ea va rămâne pentru totdeauna o instituție fundamentală atât pentru societate cât și pentru Biserică, deoarece îl are ca susținător principal pe Dumnezeu și ea reprezintă dragostea dintre Hristos Domnul și Biserica Sa. Familia este de asemenea o continuă aducere aminte a faptului că Dumnezeu este Creatorul ființei umane, care l-a făcut pe om după chipul și asemănarea Sa, parte bărbătească și parte femeiască.

Societatea românească se confruntă în ultimele trei decenii, în mod direct, cu o criză familială nemaiîntâlnită până acum. Deschiderea granițelor spre Occident și alergarea României cu pași repezi pe drumul capitalismului a făcut ca familia creștină română să se confrunte cu provocări, cărora nu le poate face față singură, cum ar fi: plecarea unuia dintre soți, sau a ambilor soți, la muncă în străinătate, dependența de băuturi alcoolice, lipsurile materiale, belșugul material neînțelept gestionat, certurile din sânul familiei sau ruperea relațiilor din sânul familiei.

În vremea în care noi trăim, biserica creștină încă mai predică adevărul conform căruia căsătoria este unirea permanentă dintre un bărbat și o femeie¹, făcută sub binecuvântarea lui Dumnezeu; însă societatea modernă și postmodernă îi învață tot mai mult pe oameni, că viața de familie și căsătoria sunt realizate între două persoane care au în egală măsură libertatea să întrerupă această relație în momentul în care ei consideră că ea nu mai funcționează.²

În multe familii, chiar și din bisericile din cadrul Alianței Evanghelice din România, unde până în anul 1990 despărțirea în căsătorie era extrem de rară, în ultimii ani a intervenit divorțul, care are un impact nefast atât asupra părinților cât și asupra copiilor. Familia care privește viața doar din perspectivă umană și materială are toate șansele să treacă prin drame relaționale de proporții și să finalizeze în divorț și nefericire, pe când familiile care înțeleg că inițiatorul și susținătorul familiei este Dumnezeu, au parte de multe binecuvântări spirituale, relaționale și materiale, atâta timp cât împlinesc Cuvântul lui Dumnezeu, Biblia.

Privind la istoria biblică și la modul în care Dumnezeu a creat omul, descoperim că relațiile dintre soț și soție sunt mult mai complexe decât par. Elaine Storkey spune că există patru paradigme

---

¹ Nelu Mureșan, *Căsătorie garantată pe viață*, Oradea, Societatea Biblică din România, 2010, p. 9.

² Peter Coleman, *Christian Attitudes to Marriage, From ancient times to the third millennium*, London, SCM Press, 2004, p. 198.

care descriu relația dintre soț și soție, și care sunt interschimbabile.³

Prima paradigmă este diferența. Prima carte a Bibliei, Geneza, relatează că Adam și Eva au fost foarte diferiți unul de celălalt: au fost creați diferit, au primit nume diferite, au păcătuit în mod diferit și au primit pedepse diferite pentru păcatul lor. De-a lungul Bibliei se poate observa că responsabilitățile bărbatului și ale femeii sunt diferite, și sunt reguli diferite pentru bărbați și reguli diferite pentru femei.

A doua paradigmă este similaritatea. Analiza relațiilor dintre soț și soție, demonstrează că ei sunt foarte asemănători unul cu celălalt deși sunt atât diferiți unul de altul. Pentru Adam nu s-a găsit nici o faptură care să i se potrivească, și de aceea Dumnezeu a creat-o pe Eva. Amândoi au primit porunca multiplicării pentru a popula planeta și amândoi poartă responsabilitatea procreării. În sânul familiei, copiii li se spune să-și respecte părinții, ceea ce înseamnă că atât soțul cât și soția sunt considerați responsabili pentru creșterea copiilor. Din punct de vedere spiritual, atât soțul cât și soția au responsabilități uriașe ca membrii în biserică, deși rolurile lor îmbracă și aspecte diferite.

A treia paradigmă este complementaritatea. Cei doi soți sunt complementari unul altuia. Ei nu au fost creați să trăiască separat, ci împreună, completându-se unul pe celălalt. Chiar dacă întâi a fost creat Adam și apoi Eva, ei trăiesc împreună ca soț și soție și împreună au mandatul de a crește copii pentru gloria lui Dumnezeu.

A patra paradigmă se numește unitatea. Cartea Geneza arată că deși Adam și Eva erau două persoane diferite, similare și complementare, cei doi trebuia să devină una. Modul în care Dumnezeu a creat omul cerea ca primele două persoane de pe pământ să devină una. Unitatea celor doi trebuia să se realizeze atât pe plan spiritual și emoțional cât și pe plan fizic și material. Când vorbește despre unitatea dintre soți, Biblia merge atât de departe încât spune că soții nu pot dispune de trupurile lor după bunul lor plac, ci soția este stăpână pe trupul soțului ei și soțul este stăpân pe trupul soției sale, aceasta arătând unitatea dintre cei doi, care este comparată mereu cu unitatea dintre Hristos și Biserica Sa.

Aceste paradigme trebuie luate mereu împreună, deoarece dacă nu se ține seama de toate cele patru aspecte ale relației dintre soț și soție, familia intră în dezechilibru.

Cele mai adânci experiențe ale noastre, atât fizice cât și spirituale, nu le petrecem de unul singur, diferit sau separat, ci în unitatea dintre soț și soție în Dumnezeu.... Dacă ne concentrăm numai pe diferență sau pe complementaritatea dintre soți, spre exemplu, ca și o perspectivă biblică, atunci vom distruge relația soț-soție .... Dar când lucrăm cu toate cele patru paradigme, atunci vom vedea câștigul pe care-l aduce revelația biblică...⁴

Lucrarea de față își propune o analiză amănunțită a teologiei lui C. H. Spurgeon cu privire la

³ Ibid.

⁴ Elaine Storkey, *Created or Constructed? The Great Gender Debate*, Carlisle, Paternoster Press, 2001, p. 117.

familie, analiză prin care să identificăm modul în care soțul și soția trebuie să își construiască familia, în așa fel încât ei și copiii lor să se poată bucura atât de bunurile materiale pe care le au cât și de relațiile pe care le au în familie, în biserică și în societate.

Succesul pe care C. H. Spurgeon l-a avut în Anglia secolului al nouăsprezecelea, atât ca pastor și predicator, cât și ca soț și părinte, ne face să analizăm cu încredere gândirea lui teologică cu privire la familie și să învățăm din ea.

Pentru C. H. Spurgeon, atât familia formată din părinți și copii, cât și biserica lui Hristos, poartă numele de FAMILIE. Familia lui Dumnezeu este Biserica lui Hristos, și reprezintă totalitatea oamenilor care au fost mântuiți prin credința în Fiul lui Dumnezeu și trăiesc apoi o viață demnă de numele de creștin și în acord cu învățăturile Cuvântului Lui Dumnezeu, Biblia. Iubirea agape este liantul care ține împreună atât familia cât și Biserica. C. H. Spurgeon face o mulțime de asemănări între familia naturală și Biserica lui Dumnezeu, arătând că sănătatea bisericii locale este dată de sănătatea pe care membrii ei o au în sânul familiei. El consideră că atât părinții cât și liderii bisericilor locale au același obiectiv: să îi învețe pe oameni să respecte principiile Bibliei în viața de fiecare zi, în relațiile pe care aceștia le au în cadrul familiei, bisericii și societății în general. Învățăturile Bibliei dobândite în familie și în biserică, aduc multă prosperitate și bună înțelegere în societate și la locurile de muncă ale oamenilor.

În capitolul doi al cercetării sunt analizate aspectele importante din gândirea și viața puritanilor, datorită faptului că dezvoltarea lui C. H. Spurgeon a fost influențată încă de timpuriu și în mod decisiv de puritani⁵. Bunicul său, Reverendul James Spurgeon, care a fost un bun pastor puritan, și cărțile puritane pe care le-a citit au reprezentat sămânța care au produs în inima lui C. H. Spurgeon atât o dorință nestăvilită de a aplica principiile Bibliei în viața personală, cât și dorința de a spune altora într-un mod deosebit de convingător că trebuie să devină creștini adevărați, slujitori ai lui Dumnezeu.

Principiile și învățăturile pe care puritanii le-au propovăduit nu sunt nici învechite și nici fără efect asupra familiei și bisericii din toate timpurile, pentru că aceste principii sunt bazate pe învățătura infailibilă a Cuvântului lui Dumnezeu.

Puritanii au marcat atât de puternic viața și gândirea lui Spurgeon, încât a fost considerat pe bună dreptate „un puritan în fiecare fibră a ființei sale.”⁶

Puritanismul a fost o mișcare de trezire spirituală în sânul Bisericii Anglicane din secolul XVI, a continuat să miște lumea în secolul XVII și are reverberații până în zilele noastre.

Puritanii au protestat împotriva faptului că mulți slujitori ai bisericii nu aveau o chemare specială de

---

⁵ James Leo Garrett, Jr., *Baptist Theology: A Four-Century Study*, Macon, Mercer University Press, 2009, p. 266.

⁶ Erroll Hulse, *The Story of the Puritans, Who were they? What did they accomplish? Why should we listen to them today?*, Darlington, Evangelical Press, 2000, p. 9.

la Dumnezeu, erau ignoranți și ineficienți. Ei considerau că numai acele lucruri care sunt poruncite în Biblie trebuie să existe în biserică și în închinare.⁷

Subiectele abordate de puritani au fost foarte diverse: politice, sociale, educaționale, ecleziastice și familiale. Liderii puritanilor și-au spus punctul de vedere cu privire la toate aspectele vieții de zi cu zi și i-au învățat pe credincioși că Biblia este norma de credință în fiecare domeniu al vieții cotidiene. Ei au crezut cu putere în infailibilitatea Bibliei. Deși au fost foarte diferiți unii de alții, în sensul că unii erau anglicani iar alții separatiști; unii erau hiper-calviniști iar alții erau arminieni; unii erau moderați iar alții erau radicali; au reușit să aibă un punct de vedere comun: Biblia nu era o carte care trebuia analizată dacă este adevărată sau nu, ci Biblia trebuia studiată și împlinită. Acest aspect a făcut din puritani o mișcare de trezire care a atins generații la rând.

Benjamin Brook, scria că puritanii au fost o categorie de oameni de care lumea nu era vrednică; ei fiind oameni devotați zi și noapte studiului; bucurându-se de o intimă comuniune cu Dumnezeu; ei doreau să separe adevărurile lui Dumnezeu de ereziile vremii în care trăiau și să purifice biserica de tot ce era secular și corupt.⁸

Predicatorii puritani abordau Biblia nu de pe poziția specialistului care cunoaște toate lucrurile din societate și apoi analizează și Biblia să vadă dacă se potrivește cu realitatea zilei, și dacă nu cumva ea potrivește doar pentru vremea în care a fost scrisă. Liderii puritanilor considerau Biblia drept Cuvântul care vine direct din gura lui Dumnezeu, cuvânt care nu trebuie pus la îndoială ci trebuie aplicat vieții de fiecare zi. Cu această convingere despre Biblie, puritanii nu se concentrau doar pe povestirea evenimentelor biblice, ci mai ales pe aplicațiile practice ale textului biblic. Ei erau deosebit de interesați de aspectele apocaliptice ale cărților Bibliei, considerând că așteptarea venirii Împărăției lui Dumnezeu în toată slava Sa este cel mai important lucru pentru un credincios. De aceea puritanii aveau foarte multe aplicații practice la predicile lor, prin care răspundeau la obiecțiile și frământările pe care ascultătorii le puteau avea. Ei nu se sfiau să aducă răspunsuri biblice la întrebările pe care le întâlneau în familie, între credincioși și în mijlocul societății care era frământată mai mult sau mai puțin cu întrebări despre existența lui Dumnezeu. Predicatorii puritani considerau că pasajul din 2 Timotei 3:16-17 trebuie aplicat trăirii de zi cu zi a credincioșilor. De aceea în predicile lor ei analizau viața societății în mijlocul căreia trăiau și muștrău cu vehemență comportamentul care încălca normele Cuvântului lui Dumnezeu.

Predicatorii puritani aveau îndrăzneală și putere în predicarea Bibliei, deoarece ei erau și oameni ai rugăciunii. Despre un predicator cu numele de Bramwell, oamenii spuneau că el poate să predice mereu lucruri noi, pentru că este așa de aproape de porțile cerului, încât aude multe lucruri care se

---

⁷ Ernest W. Bacon, *Spurgeon: Heir of the Puritans*, London : Allen & Unwin, 1967, p. 103.

⁸ Benjamin Brook, *The lives of the Puritans, Vol. I.*, London, James Black, 1813, p. vii.

spun acolo, lucruri pe care ceilalți oameni nu le aud.⁹

Pentru ei rugăciunea nu se limita doar la timpul de rugăciune petrecut în biserica locală, ci puneau mare accent pe rugăciunea personală și pe rugăciunea familială. Familiile puritanilor erau obișnuite ca în fiecare zi să aibă în mijlocul familiei o slujbă ca la biserică, dar mai scurtă și cu mult mai puțin public. Forța interioară care venea dintr-o asemenea trăire în rugăciune zi de zi, făcea din predicatorii puritani adevărați mesageri divini care aveau mare impact asupra generației din vremea lor. Ei erau mai mult decât niște moraliști ai vremii în care trăiau, deoarece după ce prezentau istoria biblică, pătrundeau în toate aspectele vieții arătând modul în care viața credinciosului trebuie să fie plăcută lui Dumnezeu mai întâi și abia apoi oamenilor. De aceea predicarea lor conținea șase elemente:

după explicarea textului, doctrinele erau susținute cu pasaje biblice, prin întrebări și răspunsuri la obiecțiile care erau aduse; apoi erau folosite, în primul rând, informarea, în al doilea rând, confruntarea învățăturilor catolice, în al treilea rând, musturarea, în al patrulea rând, examinarea, în al cincilea rând, îndemnarea și în final, consolarea.¹⁰

Acest capitol prezintă rolul pe care îl juca Biblia, societatea, biserica și familia în viața puritanilor. Astfel, putem spune că puritanii erau nu doar cititori și ascultători ai Bibliei, ci și împlinitori ai poruncilor divine, considerând că Biblia ar trebui să fie norma de viață nu doar pentru biserică și familie, ci și pentru societate. Deși au devenit ținta atacurilor publice, ei au continuat să lupte ca în societate să primeze principiile Bibliei, nu dorințele lumești ale naturii umane.

Ei considerau că biserica trebuie să fie curățată de tot ceea ce nu este biblic, și erau mai ales împotriva obiceiurilor și principiilor nebiblice pe care le avea biserica anglicană, care, considerau ei, nu s-a desprins de influențele catolicismului.

Familia avea un rol deosebit de important în gândirea puritană. Pentru ei, relația dintre soț și soție era de obârșie divină, și această relație se baza pe legământul căsătoriei, legământ la care Însuși Dumnezeu lua parte. Ei au vorbit deschis despre relația sexuală dintre soți, ca despre una din datoriile pe care soții le au unul față de celălalt.

Puritanii considerau că familia și biserica trebuie să lucreze împreună la bunul mers al familiei, respectând principiile Bibliei. În acest sens, Thomas Watson nu s-a sfiit să vorbească deschis despre societatea decăzută în mijlocul căreia trăia, și să arate ravagiile pe care acest păcat le face în rândul preoților și a membrilor bisericii catolice.

Biserica Romei este acuzată aici, pentru că permite păcatul curviei și adulterului. Ea nu suferă ca preoții ei să se căsătorească, dar ei pot avea curtezan. Cel mai rău fel de necurăție, incestul cu cele mai apropiate rudeni,

---

⁹ C. H. Spurgeon, *Feathers for Arrows; or, Illustrations for Preachers and Teachers*, London, Passmore Alabaster, 1881, p. 173.

¹⁰ David L., Larsen, *The Company of the Preachers: A History of Biblical Preaching from the Old Testament to the Modern Era*, Grand Rapids, Kregel, 1998, p. 258.

este dezlegat pentru bani. O dată s-a spus despre Roma, *Urbs est jam tota lupanar*, adică, Roma a devenit o tocană cu de toate. Și nu-i nici o surpriză, când Papa, pentru o sumă de bani poate da permisiune și autorizație pentru comiterea necurăției;....¹¹

Watson spunea că în vreme ce papistașii din vremea lui găseau tot felul de scuze pentru păcatul adulterului, Biblia condamnă până și pofta care duce la acest păcat. El considera că păcatul rege al vremii sale este adulterul, și nu este singura perioadă din istorie în care acest păcat domnește.

Privind la gândirea puritanilor, se poate spune că într-o lume în care valorile morale și spirituale sunt tot mai marginalizate, iar valorile materiale sunt zeificate, există posibilitatea ca viața personală, familială, bisericească și socială să fie mult îmbunătățite. Puritanii au avut câteva valori precise pe care le-au promovat și au făcut astfel ca împlinirea personală să nu mai fie atât de dependentă de bunurile materiale.

În capitolul al treilea este prezentată biografia lui C. H. Spurgeon. Acest titan al credinței, care a trăit în secolul al nouăsprezecelea, a fost atât un tată și un soț model, cât și un pastor și un predicator plin de har, respectat și apreciat de colaboratorii pe care i-a avut. Succesul lui Spurgeon nu se limitează doar la interiorul granițelor Angliei din vremea lui, ci se întinde până la marginile pământului și atinge generație după generație, până în vremea noastră. C. H. Spurgeon consideră cu multă modestie că rezultatele extraordinare pe care le-a avut în slujirea și în familia lui se datorează doar harului Lui Dumnezeu, care a ales să lucreze mai mult prin viața lui decât prin viețile altora. În ciuda tuturor realizărilor pe care le-a avut, el a rămas un om modest, neiubitor de bani, ci plin de entuziasm în dragostea lui pentru Dumnezeu și pentru oameni.

Marele predicator C. H. Spurgeon „s-a născut în vechiul sat din Essex, numit Kelvedon, la data de 19 iunie 1834; și alături de fratele său James, care este cu trei ani mai tânăr...”¹² a crescut într-o familie binecuvântată, în sânul căreia a învățat principiile de bază ale credinței creștine și s-a îndrăgostit de Cuvântul lui Dumnezeu, Biblia.

Într-o lume care credea mai mult în întâmplare decât în Dumnezeu, C. H. Spurgeon a vorbit cu mult patos și succes despre supremația caracterului. Viața trăită de el însuși în mijlocul oamenilor a reprezentat dinamica predicilor sale. El s-a deosebit de toți ceilalți predicatori englezi prin faptul că „a trăit credința pe care a proclamat-o.”¹³ Într-o vreme de prosperitate materială și belșug spiritual, Spurgeon dorea din toată inima să salveze Londra de la pierzare. Dincolo de lucrurile materiale care marcau progresul societății, Spurgeon observa cu durere ceea ce se întâmplă în viața personală și familială a indivizilor. El era îngrijorat de faptul că mulți credincioși nu aveau o trăire creștină reală alături de Mântuitorul Hristos Domnul, și de multe ori viața religioasă era formalism lipsit de puterea Duhului Sfânt.

---

¹¹ Ibid., p. 154-155.

¹² George Haven Putnam, *The life of the Rev. C.H. Spurgeon : Pastor of the Metropolitan Tabernacle.*, London, Ward, Lock & Co., 1881, p. 708.

¹³ Ibid., p. 298.

Cea mai mare audiență pe care a avut-o Spurgeon a fost în data de 07 Octombrie 1857, de ziua Natională a Umilinței, când la sala Crystal Palace a predicat în fața unei audiențe de 23.654 de persoane, cea mai mare audiență pe care o avusese vreodată vreun predicator din Europa sau din întreaga lume.¹⁴

Deși a devenit ca peste noapte o personalitate a vremii sale, Spurgeon știa că meritul pentru toate abilitățile sale îl are Dumnezeu. El considera că bucuria, nu tristețea, ar trebui să fie o caracteristică a fiecărui creștin. Spurgeon spunea: „Noi, cei care practicăm religia lui Isus Hristos, nu ar trebui să ne fie rușine să fim fericiți; noi credem într-adevăr, că avem dreptul să fim fericiți chiar pentru că suntem creștini.”¹⁵

Se spune că într-una din zile, Spurgeon a vizitat o biserică pe care o vizita mai rar, dar unde slujea Thomas Medhurst, primul său student la Colegiul Biblic pe care l-a înființat. După ce a predicat în acea biserică, Spurgeon spune plin de amuzament că a auzit o conversație între doi membrii. Primul l-a întrebat pe al doilea cum i-a plăcut mesajul lui Spurgeon. Al doilea a răspuns că s-a bucurat de predică, dar bucuria i-ar fi fost mai mare dacă Spurgeon nu l-ar fi imitat chiar așa de mult pe iubitul lor păstor, Medhurst.

Cei doi frați Spurgeon, buni prieteni și colaboratori în slujire, erau deosebit de atenți unul cu altul, și nu erau invidioși unul pe altul. Egoismul nu și-a găsit loc între ei, iar rezultatele extraordinare obținute în slujire s-au datorat în mare măsură acestei relații.

Fiecare aprecia sfatul celuilalt în mod deosebit, și în multe ocazii fratele mai mare a preferat să asculte de judecata fratelui și nu de judecata proprie. O remarcă similară se poate face și despre fratele mai mic; când a acceptat diploma de doctor de la Colgate University, domnul James Spurgeon a acționat în strict acord cu sfatul fratelui său. Multe alte ilustrații se mai pot prezenta...¹⁶

Relația dintre cei doi frați în slujire a fost una extraordinară, datorită modului în care atât C. H. Spurgeon, ca frate mai mare, cât și James Archer Spurgeon, ca frate mai mic, au știut să se respecte și să se aprecieze reciproc. Acest lucru a fost de mare ajutor bisericii și lucrării lui Dumnezeu.

Căsătoria lui Spurgeon cu Susannah Thompson, fiica lui Robert Thompson, a avut loc în 08 Ianuarie, 1856 în

Falcon Square, Londra. Slujba religioasă a fost ținută în biserica lor, în prezența unei mari mulțimi de prieteni, și a fost condusă de Dr. Alexander Fletcher. Se spune că două mii de persoane au vrut să participe la slujbă și n-au putut intra în sală.¹⁷

---

¹⁴ *Baptist History and Heritage*, October 1, 1984, p.8-10.

¹⁵ C. H. Spurgeon, *The Rev. C.H. Spurgeon, his friends and his foes : a trip to Rosherville, and a journey to thenorth, comprising a Sabbath in Glasgow....*, London, James Paul, 1855, p. 5.

¹⁶ *Ibid.*, p. 138.

¹⁷ Reginald Henry Barnes, *Spurgeon: The People's Preacher*, London, Walter Scott, 1892, p. 51.

Susannah Spurgeon a născut doi gemeni în 20 Septembrie 1856, în prima lor casă din Londra. Copiii au fost numiți Charles și Thomas; Charles după numele tatălui, iar Thomas pentru că era geamăn și pentru că aducea aminte de numele de fată a Susannei, care era Thompson.¹⁸

Dallimore scrie că deși Spurgeon era un om atât de înzestrat din punct de vedere duhovnicesc, nu se poate trece peste biografia lui fără a aminti și faptul că Spurgeon fuma și consuma băuturi alcoolice. Acest lucru era foarte greu de înțeles atât pentru unii credincioși din vremea lui, cât mai ales pentru creștinii din mileniul al treilea. Dallimore nu încearcă să apere acest comportament al lui Spurgeon, ci doar prezintă aceste vicii ale lui Spurgeon în contextul vremii în care el a trăit, și menționează faptul că deși nu se știe la ce vârstă a început el să fumeze și să consume băuturi alcoolice, se știe că pe finalul vieții sale a renunțat atât la țigară cât și la băuturi alcoolice.

Dallimore arată că în tinerețea lui Spurgeon, unul dintre marii predicatori ai Angliei era Robert Hall, de la St. Andrew's Baptist Church din Cambridge. Medicul lui l-a sfătuit că pentru a-și menține sănătatea trebuie să devină fumător. Această întâmplare era cunoscută de toată lumea, cu atât mai mult de Spurgeon.

Un alt lucru care ține de vremea secolului XIX este faptul că în mintea celor mai mulți slujitori din Biserica Angliei, Scoției, Franței și Olandei, nu exista nici o mustrare cu privire la obiceiul de a fuma a celor din biserică.

Se pare că Spurgeon nu doar că fuma, dar el făcea lucrul acesta cu multă mândrie, spunând că fumează pentru gloria lui Dumnezeu. Niciodată nu i-a fost rușine de faptul că fumează, și a luptat împotriva tuturor celor care acuzau această practică din viața lui, spunându-le că în momentul în care i se va da un argument biblic împotriva fumatului, va renunța la acest obicei, deoarece el dorește ca tot ceea ce face, să facă pentru slava lui Dumnezeu, dar nu putea să suporte atitudinea fariseică a celor din vremea lui. Presa a scris în vremea lui că el se ducea la Tabernacol în fiecare zi, „bucurându-se de țigara lui de dimineață.”

Este greu de imaginat modul în care un om de valoare teologică și spirituală a lui Spurgeon nu vedea nimic rău în folosirea băuturilor alcoolice și în obiceiul de a fuma. Lupta lui împotriva celor care încercau să corecteze aceste practici în viața lui este de neînțeles. Deși este greu de priceput aceste lumini și umbre care conviețuiesc în viața unor astfel de personalități, aceste lucruri s-au întâmplat cu adevărat în istorie, și credinciosul modern, în umblarea lui cu Dumnezeu, ar trebui să învețe din experiențele și din greșelile înaintașilor lui.

Începând cu anul 1854, Spurgeon își publica în fiecare săptămână predica, și acest lucru l-a făcut până la finalul carierei sale. Predicile sale, pe care le scria săptămânal pentru a fi editate, și multe

---

¹⁸ W. Y. Fullerton, *C. H. Spurgeon: a biography*, London, Williams and Norgate, 1920, p. 165.

alte predici care nu au fost publicate, conțineau 18 milioane de cuvinte.¹⁹ Pe lângă predici, Spurgeon a mai scris aproximativ 23 milioane de cuvinte în cărțile pe care le-a scris alături de câteva lucrări bine cunoscute: *The Treasury of David*, șapte volume care conțineau 2.250.000 de cuvinte, *Lectures to Students*, 400.000 de cuvinte și *Sermon Notes*, 375.000 de cuvinte. Pe lângă predici și cărți, Spurgeon a mai scris alte aproximativ 10 milioane de cuvinte în *Sword and Trowel*, revista editată de el timp de 22 de ani. În total, se pare că a scris aproximativ 51 de milioane de cuvinte de calitate, pe care creștinii încă le mai citesc într-un număr foarte mare în fiecare generație. Predicarea lui C. H. Spurgeon era însoțită de prezență divină, și asta făcea ca oameni din toate clasele sociale să fie atinși de Cuvântul lui Dumnezeu.

Când ochii mici ai predicatorului, așa de expresivi și pătrunzători, erau înflăcărați de focul care atingea toate eforturile făcute la amvon, o lumină cerească se răspândea peste fața lui și întreaga scenă era a de o frumusețe serafică. Adeseori se făceau următoarele remarci despre el: „Arată ca un înger! Ce față strălucitoare are!” Unul a spus: „Eu l-am văzut când se închina cu întreaga lui făptură, cu neliniște, sub povara apăsătoare a Domnului; apoi tema lui a fost o succesiune de trăznete ucigătoare....”²⁰

Ascultătorii lui Spurgeon erau conștienți nu doar de calitățile incontestabile ale pastorului și predicatorului lor, ci mai ales de prezența lui Dumnezeu în timpul predicării. Oamenii erau atinși de prezența și de slava lui Dumnezeu în timpul predicii, și acest lucru îi făcea să devină urmași credincioși ai Domnului Isus, despre care Spurgeon predica atât de înflăcărat.

Suferința și încercările au fost o prezență continuă în viața lui Spurgeon. Se poate observa că Dumnezeu de-a lungul istoriei a ales să-i șlefuiască prin suferință pe marii oameni care au propovăduit mesajul primit de la Dumnezeu. Paginile Bibliei vorbesc mereu despre oameni care deși au fost dedicați lui Dumnezeu, au trecut prin încercări și suferințe greu de imaginat.

Deși o treime din ultimii săi douăzeci și doi de ani de slujire a lipsit de la amvonul bisericii fie datorită unei suferințe, fie datorită unei convalescențe, fie ca măsură de precauție împotriva bolii care tocmai a trecut, el considera că toate suferințele lui au trecut mai întâi prin mâna lui Dumnezeu care le-a cântărit și măsurat greutatea și puterea.²¹

Pentru prima dată Spurgeon s-a confruntat în modul cel mai serios cu suferința în luna octombrie a anului 1867. Atunci a fost începutul celor 24 de ani de mari suferințe fizice și mentale, care l-au extenuat pe Spurgeon nu doar fizic ci și spiritual și psihic. Deși la început a fost diagnosticat cu gută, și s-a crezut că îl moștenește pe bunicul său, la finalul vieții medicii au pus un alt diagnostic: *Bright's Disease*, sau nefrită cronică.

---

¹⁹ Charles Haddon Spurgeon, *The best of C. H. Spurgeon: A treasury of extracts from the writings of C. H. Spurgeon*, Eastbourne, Kingsway, 1983, p. 12.

²⁰ George J. Stevenson, *The prince of preachers, Charles H. Spurgeon: a sketch of his marvellous life-work, past and present, with an account of the Metropolitan Tabernacle...*, London, George John Stevenson, 1867, p. 16-17.

²¹ <http://livingbyfaithblog.com/2012/03/16/how-spurgeon-saw-his-pain-and-depression/>, accesat la data de 27 aprilie 2017.

Accentul în scrisorile trimise de el cade nu pe nevoile și necazurile lui, ci pe ceea ce ar trebui să fie Biserica lui Hristos în fiecare generație. În scrisoarea pe care o trimite de la Menton, Franța, în data de 28 Decembrie 1879, Spurgeon le transmite celor de la Londra, prietenilor, diaconilor, prezbiterilor și membrilor bisericii că lucrul cel mai important în fiecare generație este câștigarea sufletelor celor nemântuiți.²²

Moartea lui Spurgeon, sau altfel spus, trecerea lui „în noaptea solemnă a Sabatului – timpul pentru odihnă și pace”²³, și apoi înmormântarea lui au avut răsunet mondial, iar orașul Londra a fost supraaglomerat cu ocazia acestui eveniment.

Între timp, vestea a fost transmisă peste tot în lume și în fiecare colț al globului, mulți au fost aceia care au avut sentimentul că au pierdut ceva personal, în timp ce citeau sau auzeau vestea. Telegraful de la Mentone a fost blocat foarte rapid de mulțimea mesajelor pe care le-a primit doamna Spurgeon – Prințul și Prințesa de Wales fiind printre cei dintâi care „au dorit să-și exprime profunda compasiune față de ea în aceste momente grele de durere.”²⁴

Ramurile de palmier au fost emblema lui Spurgeon, așa cum Susannah Spurgeon a dorit pentru intrarea glorioasă a soțului ei în slava lui Dumnezeu, iar la capul și la picioarele sicriului făcut special din lemn de măslin, era așezată câte o placă pe care scriau următoarele cuvinte, în amintirea marelui predicator:

In ever-loving memory of
CHARLES HADDON SPURGEON,
Born at Kelvedon, June 19, 1834;
Fell asleep in Jesus at Mentone, January 31, 1892.
*„I have fought a good fight, I have finished my course, I have kept the faith.”*²⁵

Familia a jucat un rol special în viața lui Spurgeon. Mereu a fost înconjurat de familie: părinți, bunici, mătușă, soție și copii. Iubit de familie și de prieteni, a fost dur atacat de potrivnici, însă a ieșit mereu biruitor prin rugăciune și cu multă încredere în Dumnezeu.

În capitolul al patrulea este prezentată familia lui Dumnezeu, adică biserica, în scrierile teologice ale lui C. H. Spurgeon. În gândirea lui C. H. Spurgeon, termenul familie se referă la două concepte. Primul este cel de familie a lui Dumnezeu, sau Biserica Lui Hristos. În multe din predicile sale, el oferă învățături importante care vizează viața creștinului din perspectiva apartenenței lui la familia lui Dumnezeu. Cele mai multe din învățăturile sale au de a face cu această relație dintre credincios și biserică, relație care afectează toate compartimentele din viața creștinului și care compară viața

---

²² Charles Haddon Spurgeon, *The Suffering Letters*, London, Wakeman Trust, 2007, p. 37.

²³ Edwin Drew, *Charles H. Spurgeon: his life and death. With stories, anecdotes, and incidents connected with his noble career*, London, General Publishing Co., 1892, p. 15.

²⁴ *The Autobiography of Charles H. Spurgeon, compiled from his diary, letters, and records, by his wife and his private secretary, Vol. IV, 1878-1892*, Chicago, Curts & Jennings, 1900, p. 371.

²⁵ Ibid.

din sânul bisericii cu viața dintr-o familie. În această mare familie, numită Biserică, Dumnezeu este tatăl tuturor celor credincioși, care sunt frați unii cu alții, și ar trebui să se comporte ca atare.

Al doilea înțeles este cel al familiei naturale, formată din mamă, tată și copii; iar pe vremea lui Spurgeon toți slujitorii din gospodăria unei familii erau considerați ca făcând și ei parte din familie. Deși nu găsim în scrierile lui Spurgeon referiri la consilieri speciale premaritale și maritale, în predicile lui el aduce învățătură biblică despre modul în care trebuie să se comporte părinții, copiii și slujitorii în viața de fiecare zi, pentru o bună înțelegere în familie și pentru a fi plăcuți Domnului. Pentru C. H. Spurgeon, Biserica lui Hristos nu este altceva decât familia lui Dumnezeu, răscumpărată prin sângele scump al Domnului Isus.

Celula de bază a bisericii, a marii familii a lui Dumnezeu este familia. Cu cât familiile unei biserici sunt mai sănătoase și mai puternice, cu atât acea biserică va fi mai puternică și mai influentă în societate. Biserica este prezentată ca fiind într-o relație specială cu Dumnezeu, prin credința în jertfa Domnului Isus și prin puterea Duhului Sfânt care se primește prin multă rugăciune și umilință înaintea lui Dumnezeu. Lupta spirituală a bisericii este atât împotriva necredinței oamenilor lumesci care nu îl recunosc pe Dumnezeu ca Tată, cât și împotriva formalismului religios care vrea să înlocuiască dinamismul spiritual al bisericii. C. H. Spurgeon a luptat foarte mult împotriva religiei formale, și a dorit ca biserica să fie eliberată de povara formelor religioase și să aibă o relație specială cu Dumnezeu, prin Domnul Isus Hristos și să se bucure din belșug de viața spirituală care vine prin Duhul Sfânt.

După cum în familie părinții au rolul de a-și educa și învăța copiii, tot așa în biserică, rolul liderilor religioși este de a-i învăța credincioși Cuvântul lui Dumnezeu și modul în care acesta se aplică în toate domeniile vieții.

Spurgeon arată faptul că Biserica este chemată întâi la o relație specială cu Dumnezeu, ea fiind iubită, călăuzită și aleasă de Dumnezeu. Biserica este chemată apoi, să lupte împotriva religiei formale, și să facă tot ceea ce îi stă în putință ca membrii ei să fie regenerați spiritual prin puterea Duhului Sfânt, și să fie plini de puterea Duhului Sfânt în trăirea de zi cu zi. Suferința nu a ocolit niciodată Biserica lui Hristos, și în fiecare generație ea este chemată să sufere de dragul lui Hristos. Biserica este chemată de asemenea să fie lumină în lume, și prin credincioșii ei, trebuie să transmită în lume mireasma prezenței lui Hristos printre oameni. La fel ca și în familie, membrii bisericii trebuie să aibă parte de părinți spirituali, care să îi învețe cum să trăiască pentru slava Tatălui ceresc.

Capitolul cinci al cercetării se ocupă cu analiza relațiilor de familie în teologia lui C. H. Spurgeon. Istoria omenirii începe în grădina Edenului cu o nuntă, și se sfârșește tot cu o nuntă, nunta Mielului, ceea ce demonstrează că istoria familiei și istoria bisericii sunt strâns legate între ele.

În acest capitol sunt analizate rolurile părinților și a copiilor în familie, precum și principiile și

metodele pe care le au părinții la îndemână pentru educarea și creșterea copiilor în așa fel încât aceștia, când ajung la vârsta maturității, să fie o cinste atât pentru părinți cât și pentru biserică și societate. În scrierile lui C. H. Spurgeon, accentul cade pe aspectul spiritual al vieții de familie, și el consideră că Biblia ar trebui să fie îndrumătorul principal atât pentru viața personală a părinților și a copiilor cât și pentru relațiile pe care le dezvoltă cu școala, cu locul de muncă, cu afacerea, și cu societatea în general. Dacă societatea dorește să aibă oameni mai buni, mai harnici, mai cinstiți, mai loiali și mai utili în toate domeniile de activitate, atunci ar trebui să accentueze învățarea principiilor Bibliei în fiecare familie și aplicarea lor în viața de zi cu zi. Într-o societate în plin avânt economic, C. H. Spurgeon nu se rușinează să predice în fața locuitorilor Londrei secolului 19 adevărurile Cuvântului lui Dumnezeu, și să accentueze că religia formală și bunăstarea materială nu aduc bucuria și împlinirea spirituală de care are nevoie orice familie și pe care numai Dumnezeu le poate oferi în dragostea Sa.

În învățăturile sale despre familie, Spurgeon pune accent pe câteva aspecte importante. Primul aspect are de a face cu importanța pe care o are familia pentru cel credincios, pe tot parcursul vieții sale. În acest sens, Spurgeon arată că omul credincios își prețuiește familia, și prin această relație de familie ajunge să-l cunoască pe Dumnezeu ca Tată și ocrotitor personal. Al doilea aspect are de a face cu disciplinele spirituale, care trebuie practicate în sânul familiei. Rugăciunea, postul, cititul Bibliei, mersul la Casa Domnului, sunt obiceiuri bune pe care părinții sunt datori să îi învețe pe copiii lor, iar copiii trebuie să fie ascultători de părinți. Al treilea aspect se referă la faptul că toate relațiile din familie ar trebui să fie guvernate întâi de dragostea agape, dragostea care se dăruiește pe sine în folosul aproapelui. Al patrulea aspect are de a face cu faptul că părintele nu trebuie doar să îi spună copilului cum trebuie să trăiască, ci trebuie să fie un model de credință pentru copiii săi, deoarece copiii nu urmează sfaturi în viață, ci urmează modele. Tatăl este responsabil să își aducă fiii și fiicele la Isus și apoi să îi călăuzească în viață prin exemplul personal și prin sfaturi. Al cincilea aspect are de a face cu viitorul familiei, viitor care ține atât de viața terestră, cât mai ales de viața veșnică. Spurgeon îi învață pe credincioși că este important să își asigure atât viața și familia pentru ziua de mâine, cât mai ales să aibă grijă de sufletele lor, asigurându-le veșnicia.

Ultimul capitol prezintă concluziile acestei cercetări. Societatea contemporană decăzută²⁶, are nevoie urgentă de o revigorare spirituală și morală. Această revigorare nu poate fi adusă de bunuri materiale, indiferent de mulțimea lor, și nici de marile descoperiri moderne aduse în domeniul științei și tehnicii. De aceea soluția trebuie căutată în domeniul spiritual.

Acest capitol prezintă pe scurt șapte din cele mai mari probleme cu care se confruntă omenirea astăzi. Ele sunt: sărăcia și foametea; refugiații și terorismul; adulterul, divorțul și avortul; dependențele, pornografia și depresia; protejarea copilului de către stat; redefinirea familiei și a

---

²⁶ Luis Palau, *Tinerii și sexualitatea*, Făgăraș, Editura Agape, 1996, p. 9-16.

identității sexuale; și închinarea la demoni.

Pe final, sunt prezentate cele mai importante soluții la aceste probleme care solicită și macină familia, societatea, biserica și liderii politici ai vremii. Aceste soluții au fost valabile mereu de-a lungul timpului, și atunci când sunt aplicate dau rezultate în orice parte a lumii și în orice vreme. Soluțiile prezentate sunt următoarele: citirea și împlinirea Bibliei; refacerea spirituală prin rugăciune; aprecierea propriei familii; reafirmarea valorilor iudeo-creștine; protejarea vieții; exersarea mulțumirii în viață; și închinare autentică înaintea lui Dumnezeu.

În timp ce ateismul, satanismul și alte religii păgâne și monoteiste câștigă tot mai mulți adepți, Biblia și creștinismul autentic trebuie să ofere soluții concrete pentru revigorarea vieții de familie, de biserică și de societate. Prin învățarea și aplicarea Cuvântului lui Dumnezeu în viața de zi cu zi, oamenii pot găsi satisfacție, împlinire și viață din belșug atât în familiile pe care le au, cât și în bisericile și în societatea în care Dumnezeu i-a așezat.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A chat about Spurgeon in a railway train, London, James Seaward, 1865.

A Travelling Correspondent, The Rev. C. H. Spurgeon: Twelve Realistic Sketches taken at home and on the road, London, James Clarke & Co., 1877.

Adams, Jay E., *A Theology of Christian Counseling*, Michigan, Zondervan, 1979.

Anderson, Clive, *CH Spurgeon, In the footsteps of the 'Prince of Preachers'*, Kiln Lane, Day One, 2007. 8. 229.

Biblia, Traducerea Dumitru Cornilescu.

Bacon, Ernest W., *Spurgeon: Heir of the Puritans*, London : Allen & Unwin, 1967.

Balentine, Samuel E., *Prayer in the Hebrew Bible, The drama of divine-human dialogue*, Minneapolis, Augsburg Fortress, 1993.

Balswick, Jack O. și Judith K. Balswick, *The Family, A christian perspective on the contemporary home*, Grand Rapids, Baker Academic, 2014.

Baptist History and Heritage, October 1, 1984.

Baptist Theologians, Editată de Timothy George și David S. Dockery, United States of America, Broadman Press, 1990.

Barnes, Reginald Henry, *Spurgeon: The People's Preacher*, London, Walter Scott, 1892.

Baxter, Richard, *Dialogues on personal and family-religion, between a minister and one of*

- his parishioners.*, London, Shrewsbury, 1776.
- Bebbington, David W., *The Dominance of Evangelicalism*, Downers Grove, Inter Varsity Press, 2005.
- Bohan, Harry, ed., *Family Life Today: The Greatest Revolution?*, Dublin, Veritas Publications, 2009.
- Bolton, Robert, *General Directions for a Comfortable Walking with God*, Morgan, Soli Deo Gloria Publications (Publicată inițial în Londra, F. Kyngston, 1625), 1995.
- Bounds, E. M., *The essentials of prayer*, Michigan, Baker Book House, 1982.
- Bouquet, Mary, *Family, Servants and Visitors. The Farm Household în Nineteenth and Twentieth Century Devon.*, Norwich, Geo Books, 1985.
- Bowstead, John, *Regeneration not Salvation: a Replay to „A Sermon Delivered on Sunday Morning, June 5, 1864, by The Rev. C. H. Spurgeon at the Metropolitan Tabernacle, Newington.”*, London, Gilbert and Rivington, 1864.
- Brauer, Jerald C., *Reflections on the nature of english puritanism*, Chicago, Published by The American society of church history, 1954.
- Bremer, Francis J., *Puritanism, A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2009.
- Bremer, Francis J. și Tom Webster, editori, *Puritans and Puritanism in Europe and America, A Comprehensive Encyclopedia*, 2006.
- Brook, Benjamin, *The lives of the Puritans, Vol. I.*, London, James Black, 1813.
- Browning, Don S., *Equality and the Family, A Fundamental, Practical Theology of Children, Mothers and Fathers in Modern Societies*, Michigan/ Cambridge, William B. Eerdmans, 2007.
- Burley, A. Cunningham, *Spurgeon and his friendships*, London, The Epworth Press, 1933.
- Calvin John Jun., *A looking – glass for Spurgeonites*, London, Samuel Palmer, 1872.
- Campbell, Ken M., editor, *Marriage and Family în the Biblical World*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2003.
- Carder, Dave și alții, *Secrets of your family tree, Healing for adult children of dysfunctional families*, Chicago, The Moody Bible Institute, 1991.
- Carlile, J. C., C.H. și C.B.E., *C. H. Spurgeon, An Interpretative Biography*, London, The Kingsgate Press, 1934.
- Carlile, J. C., *C. H. Spurgeon, An Interpretative Biography*, London, The Religious Tract Society, 1934.
- Carlile, J. C., *Charles Spurgeon, The Great Orator*, Uhrichsville, Barbour and Company, Inc.,

1995.

Carpenter, William, *Something about Spiritualism. By "Common Sense." Herein is shown what Spiritualism really is. The Opinions of Mr. Spurgeon, Mr. W. Howitt, and others, are...*, London, Job Caudwell, 1865.

Charles Haddon Spurgeon, *The best of C. H. Spurgeon: A treasury of extracts from the writings of C. H. Spurgeon*, Eastbourne, Kingsway, 1983.

C. H. Spurgeon, The Early Years 1834-1859, A revised edition of his autobiography, originally compiled by his wife and private secretary, The Banner of Truth Trust, London, 1967.

Christenson, Larry, *The Christian Family*, Minnesota, Bethany Fellowship, 1970.

Cohn-Sherbok, Dan, *A Dictionary of Judaism and Christianity*, London, SPCK, 1991.

Coleman, Peter, *Christian Attitudes to Marriage, From ancient times to the third millennium*, London, SCM Press, 2004.

Collins, Robert Nelson, *The evil speaking & ignorance of the Rev. C. H. Spurgeon on the subject of Baptismal Regeneration*, London, William Macintosh and Co., 1865.

Creyton, Oliver, *The Rev. C. H. Spurgeon's Anecdotes and Stories*, London, Houlston and Wright, 1866.

Cully, Iris V., și Kendig Brubaker Cully – editori generali, *Harper's Encyclopedia of Religious Education*, San Francisco, Harper & Row Publishers, 1990.

Cook, Chas. T., *The Miracles. Selected from Sermons of C. H. Spurgeon*, Zondervan Publishing House, Michigan, 1970.

Dallimore, Arnold, *Spurgeon, A new biography by Arnold Dallimore*, Edinburg, The Banner of Truth Trust, 1985.

Delbanco, Andrew, *The Puritan Ordeal*, Harvard University Press, 1991.

Dowley, Tim, *The History of Christianity*, Bristol, Purnell and Sons, 1982.

Drew, Edwin, *Charles H. Spurgeon: his life and death. With stories, anecdotes, and incidents connected with his noble career*, London, General Publishing Co., 1892.

Drummond, Lewis A., *Spurgeon: Prince of Preachers*, Grand Rapids, Kregel Publications, 1992.

Duiker, William J. și Jackson J., Spielvogel, *World History*, Cengage Learning, Wadsworth, 2013.

Edersheim, Alfred, *Sketches of Jewish Social life in the days of Christ*, Michigan, Eerdmans, 1985.

Ellis, James Joseph, *Spurgeon anecdotes. Being authentic anecdotes gathered by Rev. James J.*

- Ellis, London, J.E.Hawkins, 1894.
- Ellis, James J., *C. H. Spurgeon, his life story*, London, S. W. Partridge & Co., 1894.
- Ellison, Robert H., *The Victorian Pulpit, Spoken and Written Sermons in Nineteenth-Century Britain*, London, Associated University Presses, 1998.
- Floruț, Gabriel, *Evangelizarea în postmodernism*, Oradea, Societatea Biblică din România, 2011.
- From the pulpit to the palm-branch: a memorial of C. H. Spurgeon*, London, Passmore and Alabaster, 1892.
- Fullerton, William Young, *C. H. Spurgeon: a biography*, London, Williams and Norgate, 1920.
- Fullerton, W. Y., *Charles Haddon Spurgeon, A Biography*, Chicago, Moody Press, 1966.
- Garrett, James Leo, Jr., *Baptist Theology: A Four-Century Study*, Macon, Mercer University Press, 2009.
- Graham, Billy, *So wie ich bin, Die Autobiographie*, Brunnen Verlag Gießen, 1998.
- Gushee, David P., *Getting Marriage Right. Realistic Counsel for Saving & Strengthening Relationships*, Michigan, Baker Books, 2004.
- Gwyer, A. Joseph, *Poems and Prose, with a short autobiography, also anecdotes of and personal interviews with the late Rev. C. H. Spurgeon and others*, London, F. Perraton and Co., 1895.
- Hampton, Vinita, și Carol Plueddemann, *World Shapers, A treasury of quotes from great missionaries*, Wheaton, Harold Shaw Publishers, 1991.
- Harris, Johanna și Elizabeth Scott-Baumann, editori, *The Intellectual Culture of Puritan Women, 1558-1680*, Editura Palgrave Macmillan, England, 2010.
- Hawkins, James E., *Charles Haddon Spurgeon: A good soldier of Jesus Christ*, London, James E. Hawkins, 1894.
- Hayden, Eric W., *The Spurgeon Family*, Pasadena Texas, Pilgrim Publications, 1993.
- Higgs, W. Miller, *The Spurgeon Family, from 1465 to 1905*, London, Peternoster Row, 1906.
- Hoefs, A., *C. H. Spurgeon, der Wecker einer neuen Zeit*, Kassel, J. G. Oncken Nachf., 1934.
- <http://articles.ochristian.com/article1345.shtml>, accesat la data de 11 aprilie, 2017.
- <http://conservativeread.com/i-smoke-to-the-glory-of-god/>, accesat la data de 21 iunie, 2016.
- Hulse, Erroll, *The Story of the Puritans, Who were they? What did they accomplish? Why should we listen to them today?*, Darlington, Evangelical Press, 2000.

- Hutchinson, Thomas, *The History of the Colony and Province of Massachusetts Bay*, Cambridge, Mass., 1936.
- Jeffrey, Peter, *The young Spurgeon*, Darlington, Evangelical Press, 1992.
- Jörg, Erb, *Charles Spurgeon*, Kassel-Wilhelmshöhe, Eichenkreuz-Verl, 1957.
- J. H. L. C., *Who is this Spurgeon?*, London, Greenwich, William Freeman, James Seaward, 1863.
- Kapff, von Dekan, *Spurgeon, ein Mann für unsere Zeit*, Stuttgart, Belser, 1899.
- Keller, Timothy, *Walking with God through Pain and Suffering*, Penguin Group, New York, 2013.
- Köstenberger, Andreas J. și David W. Jones, *God, Marriage, and Family, Rebuilding the Biblical Foundation*, Wheaton, Crossway Books, 2004.
- Larsen, David L., *The Company of the Preachers: A History of Biblical Preaching from the Old Testament to the Modern Era*, Kregel, Grand Rapids, 1998.
- Marga, Andrei, *Religia în Era Globalizării*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2006.
- McIntosh, Gary L., *One Church, Four Generations/ Understanding and Reaching All Ages în Your Church*, Michigan, Baker Books, 2002.
- Miller, Perry și Thomas H. Johnson, editori, *The Puritans, a sourcebook of their writings*, General Publishing Company, Canada, 2001.
- Morden, Peter, *C. H. Spurgeon, The People's Preacher*, Farnham, CWR, 2009.
- Morden, Peter J., 'Communion with Christ and his people', *The Spirituality of C. H. Spurgeon*, Oxford, Rgent's Park College, 2010.
- Murray, Iain H., *The forgotten Spurgeon*, London, Banner of Truth Trust, 1973.
- Morgan, Edmund S., *The Puritan Family, Religion and Domenstic Relations in Seventeenth-Century New England*, 1944.
- Morgan, Nicholas, *The phrenological characteristics of the Rev. C.H.Spurgeon, and the basis of his success as a preacher*, London, Passmore & Alabaster, 1873.
- Mr. Spurgeon's Jubilee: Report of the proceedings at the Metropolitan Tabernacle, on Wednesday and Thursday evenings, June 18th and 19th, 1884.*, London, Passmore & Alabaster, 1884.
- Müller-Bohn, Jost, *Spurgeon – ein Mensch von Gott gesandt*, St.-Johannis, Lahr-Dinglingen, 1978.

- Mureșan, Nelu, *Căsătorie garantată pe viață*, Oradea, Societatea Biblică din România, 2010.
- Nettles, Tom, *Living by revealed truth, the life and pastoral theology of Charles Haddon Spurgeon*, Fearn, Scotland, Christian Focus, 2013.
- North, Gary, *Baptized Patriarchalism, The Cult of the Family*, Institute for Christian Economics, Tyler, Texas, ibooks.
- Old, Hughes Oliphant, *The Reading and Preaching of the Scriptures in the Worship of the Christian Church, Volume 6, The Modern Age*, William B. Eerdmans, Grand Rapids, 2007.
- Owen, John, *Gloria lui Hristos*, Oradea, Făclia, 2005.
- Page, Jesse, *C. H. Spurgeon: His Life and Ministry*, London, S. W. Partridge & Co., 1892.
- Palau, Luis, *Tinerii și sexualitatea*, Făgăraș, Editura Agape, 1996.
- Pastoor, Charles and Galen K. Johnson, *The A to Z of the Puritans*, Scarecrow Press, 2009.
- Penhearow, Bob, *Exploring C.H. Spurgeon's key to ministerial success*, Ontario, Carey Printing Press, 2011.
- Perry, Charles F., *Spurgeon's Boyhood and wonderful life for young people*, London, Arthur H. Stockwell, f.a.
- Pike, G. Holden, *Charles Haddon Spurgeon*, London, Paris & Melbourne, Cassel & Company, 1892.
- Pike, G. Holden, *Charles Haddon Spurgeon as he lived and worked: Lecture*, London, H. Luscombe Toms (late E. Marshall), 1892.
- Pike, G. Holden, *Charles Haddon Spurgeon: preacher, author and philanthropist, with anecdotal reminiscences*, London, Hodder and Stoughton, 1886.
- Pike, G. Holden, *James Archer Spurgeon, D.D. LL.D., Preacher, Philanthropist, and Co-Pastor with C. H. Spurgeon at the Metropolitan Tabernacle*, London, Alexander & Shephard, 1894.
- Pike, G. Holden, *Seven Portraits of the Rev. C. H. Spurgeon: with reminiscences of his life at Waterbeach and London*, London, Passmore and Alabaster, 1879.
- Pike, G. Holden, *The life and work of Charles Haddon Spurgeon*, London, Paris & Melbourne, Cassell & Company, Limited, 1893.
- Pike, Godfrey Holden, *The life of Charles Haddon Spurgeon*, 1892.
- Porterfield, Amanda, *Female Piety in Puritan New England, The Emergence of Religious Humanism*, Oxford University Press, 1992.
- Priestley Joseph, L. L. D. și Thomas Watson, *Helps to Family Worship*, Bishopwearmouth, Newcastle Unitarian Tract Society, 1832.

- Pro Puritan, *Contra and pro: the anti – Puritan teachings of the Rev. C. H. Spurgeon, on the subject of sanctification exhibited*, London, Simpkin, Marshall, and Co., 1857.
- Pulman, John, *A Layman's Exposure of the fallacies and misrepresentations contained in Mr. Spurgeon's sermon on 'Baptismal regeneration' in connection with his attacks on the Church of England*, London, William Macintosh, 1864.
- Putnam, George Haven, *The life of the Rev. C.H. Spurgeon : Pastor of the Metropolitan Tabernacle.*, London, Ward, Lock & Co., 1881.
- Ray, Charles, *The life of Charles Haddon Spurgeon*, London, Passmore and Alabaster; Isbister and Co., Ltd., 1903.
- Roberts, Vaughan, *Life's Big Questions? Tracing 6 major themes through the Bible.*, Nottingham, Inter-Varsity Press, 2012.
- Ruether, Rosemary Radford, *Christianity and the Making of the Modern Family*, London, SCM Press, 2001.
- Ryken, Leland, *Sfinți în lume, Puritanii în adevărata lor lumină*, Oradea, Reformatio, 2004.
- Ryken, Leland, *Worldly Saints: The Puritans as They Really Were*, Grand Rapids, Michigan, 1986.
- Schmidt, Alvin J., *How Christianity Changed the World*, Zondervan, Grand Rapids, 2004.
- Sheehan, R. J., *C. H. Spurgeon and the modern church: lessons for today from the „Downgrade” controversy*, London, Grace, 1985.
- Sketch of the life and ministry of the Rev. C.H. Spurgeon*, London, Alabaster & Passmore, 1857.
- Spurgeon, Charles, *The letters of Charles Haddon Spurgeon, collected and collated by his son Charles Spurgeon*, London, Marshall Brothers, 1923.
- Spurgeon, C. H., The Great Metropolitan Preacher*, London, Dyer Brothers, 1878.
- Spurgeon's Commentary on the Bible*, Compiled and edited by Robert Backhouse, London, Hodder and Stoughton, 1997.
- Staneschi, Jean, *În slujba lui Dumnezeu. Viața, sufletul și opera lui Ch. H. Spurgeon*, București, Stephanus, 1994.
- Stevenson, George J., *The prince of preachers, Charles H. Spurgeon: a sketch of his marvellous life-work, past and present, with an account of the Metropolitan Tabernacle...*, London, George Stevenson, 1867.
- Stevenson, George J., *Pastor C. H. Spurgeon: His Life and Work to his forty-third Birthday*, London, Passmore & Alabaster, 1877.

- Storkey, Elaine, *Created or Constructed? The Great Gender Debate*, Carlisle, Paternoster Press, 2001.
- Strong, Leonard, *A personal testimony to the truthfulness of C. H. Spurgeon's witness*, London, Passmore & Alabaster, 1865.
- The Autobiography of Charles H. Spurgeon, compiled from his diary, letters, and records, by his wife and his private secretary, Vol. IV, 1878-1892*, Chicago, Curts & Jennings, 1900.
- The Second Coming of Christ*, Chicago, Moody Press.
- Thielicke, Helmut, *Encounter with Spurgeon*, Grand Rapids, Baker Book House, 1975.
- Todd, Margo, *Christian Humanism and the Puritan Social Order*, Cambridge University Press, 1987.
- Triggs, Kathy, *Charles H. Spurgeon, The Boy Preacher of the Fens*, Pickering & Inglis, Basingstoke, 1984.
- Wadsworth, Benjamin, *The Well-Ordered Family*, Boston, 1712.
- Wall, John și alții, ed., *Marriage, Health and the Professions: If marriage is good for you, what does this mean for law, medicine, ministry, therapy and business?*, Michigan, William B. Eerdmans, 2002.
- Walters, William, *Life and ministry of the Rev. C. H. Spurgeon*, London, Walter Scott, 1882.
- Watson, Thomas, *Puritan gems, or, Wise and holy sayings of the Rev. Thomas Watson*, London, J. Snow, Ward and Co., Nisbet and Co., E. F. Gooch, 1850.
- Watson, Thomas, *The Ten Commandments*, London, Banner of Truth Trust, 1965.
- Weimer, Martin, *Das große Buch der christlichen Zitate*, München, Pattloch Verlag GmbH&Co.KG, 2005.
- Williams, William, *Personal reminiscences of Charles Haddon spurgeon*, London, Religios Tract Society, 1985.
- Working man, *Rev. C. H. Spurgeon : a reply to why so popular? and to the Doctor of Divinity*, London, William Freeman, 1864
- Wurmbrand, Richard, *AVRAAM tatăl tuturor credincioșilor*, București, Stepfanus, 1994, p. 16.